

KRÁTKY POHĽAD DO HISTÓRIE VÝROBY PECHOTNEJ MUNÍCIE NA SLOVENSKU

ŠTEFAN ZUPKO

ZUPKO, Š.: Short insight into the history of the infantry ammunition in Slovakia. *Vojenská história*, 4, 12, 2008, pp. 87–93, Bratislava.

The author describes the development of ammunition production in Slovakia from 19th century and its foundation in the company Patrónka Bratislava founded as a branch of a Vienna company Georg Roth & Comp. He focuses on the production and its transformation after the decline of the Monarchy. During the period of 1st Czechoslovak republic the branch was taken over by a Czech zbrojovka, a.s. Brno that built a new factory in Považská Bystrica. In addition he shortly informs on the profile of the production in the factory, on its reorganization into the Czech zbrojovka Factory II. Považská Bystrica as well as the history of the branch during the war and in the post-war period.

Military History. Slovakia. Infantry ammunition in Slovakia in 19th – 20th century.

PATRÓNKA

Ručné palné zbrane, najmä pušky, ktorými disponovala pechota a karabíny slúžiace jazdectvu sa v 19. storočí pomerne rýchlo zlepšovali. Ale najvýznamnejšou zmenou bolo prezbrojenie vojsk z tzv. predoviek na zadovky, spočiatku ihlovky, ktoré sa nabíjali zozadu strelou spojenou s prachovou náplňou a roznetkou, ktorá bola uložená za strelou. (Tento typ munície sa nazýva „jednotná.“) Pušný prach sa zapálil tak, že ihla (odtiaľ názov „ihlovka“) záveru prepichla celú prachovú náplň, až narazila na roznetku, ktorá podnietila výstrel. Prvé tzv. zadovky, model 1841, boli zavedené v pruskej armáde. V roku 1862 disponovala vylepšeným typom vzor Dreyse, a ním v roku 1866 vyzbrojení Prúšiaci porazili Rakúšanov, vyzbrojených ešte tzv. predovkami, nabíjanými ešte spredu. Bolo to v známej bitke pri Hradci Králové, presnejšie pri obci Sadová dňa 3. júla 1866. Rakúske vojsko stratilo asi 44 300 mužov z celkového počtu asi 215 000, a Prúšiaci z 220 000 len 9 150 (a saské vojsko asi 1 500) mužov. Po bitke rakúska armáda s počtom mužov 92 000 začala ustupovať, a to časť postupovala cez Olomouc priamo do Viedne, hlavné sily však postupovali cez Biele Karpaty, Trnavu, Bratislavu a odtiaľ do Viedne. Posledná bitka tejto vojny bola vybojovaná dňa 22. júla 1866 pri Lamači, dnes je to už časť Bratislavy. V priebehu týchto bojov o 11.00 h však bolo vyhlásené prímerie. Napriek tomu, pruské vojsko vyzbrojené ihlovkami, či presnejšie zadovkami, pôsobilo aj v tomto poslednom dejstve bojov značné straty rakúskej armáde. Hlavnou príčinou porážky c. a k. armády bola lepšia, modernejšia a výkonnejšia výzbroj pruského vojska. Bol to začiatok hromadného zavádzania tzv. zadoviek do výzbroje

armád. Ďalším vývojom zadovky vznikla opakovačka, samonabíjacia puška a napokon samopal. Bolo zrejmé, že nový typ zbrane bude vyžadovať aj nový druh streliva, ktorého výrobu bude potrebné urýchlene zabezpečiť.

V tejto súvislosti je potrebné vidieť aj výstavbu fabriky na výrobu patrón, či nábojov alebo streliva, **Patrónky** v Bratislave. Fabrika bola založená v roku 1870 ako filiálka viedenskej firmy **Georg Roth a spol.** pod silným tlakom na rast zbrojnej výroby v rokoch rastúceho medzinárodného napätia. Názov novej firmy bol **G. Roth, Wien und Pressburg**. Firma **Roth** bola súkromná firma, v rodinnom držaní. Bratislavská filiálka dosiahla v posledných rokoch 19. storočia rovnaký objem výroby, ako materský závod vo Viedni. Táto firma sa stala so svojimi pobočnými závodmi v prvom desaťročí 20. storočia najväčším muničným podnikom na svete a výrobný sortiment presiahol tisíc typov streliva. Nevyrábalo sa len brokové strelivo s papierovou nábojnicou a náboje s okrajovým zápalom, okrem kalibru 13,6 mm Wänzel.

G. Roth výstavbou bratislavskej fabriky podstatne zvýšil kapacitu zbrojnej výroby v blízkosti Viedne, s dobrou surovinovou základňou, akou boli vtedajšie fabriky na Slovensku. **Patrónka** bola postavená v tom čase na predmestí Bratislavy na ploche 30 jutár (približne 17 hektárov a 26 árov) a pozostávala zo 16 budov. Pohon strojov zabezpečoval jeden parný stroj s výkonom 58,8 kW (80 k), jeden s výkonom 88 kW (120 k) a jedna vodná turbína s výkonom 11,8 kW (16 k). **Patrónka** začala dodávať muníciu odberateľom v roku 1872. Robotníci dochádzali väčšinou z Lamača, do 1. apríla 1946 samostatnej obce. V prvých rokoch to bolo asi 200 robotníkov, z toho bolo asi 150 žien, ale na konci 19. storočia už pracovalo vo fabrike do 300 robotníkov, a tento počet sa zvýšil postupne až na 500.

Spracovávalo sa tu olovo ťažené hlavne v Banskej Štiavnici a čiastočne v Baia Mare (dnes Rumunsko). V **Patrónke** sa spočiatku vyrábalo strelivo kalibru 11 mm pre pechotné pušky systému Werndl a po zavedení novších, výkonnejších opakovačiek typu Mannlicher kalibru 11 mm, pre tento model zbrane. Po zmene kalibru Mannlicherovej pušky v roku 1888 na 8 mm, sa zaviedla výroba tohto streliva, plneného ešte spočiatku čiernym prachom. V roku 1890 bola zavedená výroba streliva s málo dymovým pušným prachom a od roku 1893 sa vyrábalo už strelivo s bezdymovým prachom, ktoré potom zostalo vo výrobe pomerne dlho, ako nosný program fabriky. Samozrejme, aj popri iných typoch streliva pre potreby vojska, aj pre poľovníkov. Bola tu významná snaha pokryť potrebu uhorskej časti c. a k. armády muníciou z Bratislavy. Výroba sa rozšírila tak, že strelivo smerovalo aj do susedného Rakúska, na Balkán, Blízky východ, ale aj do Anglicka, Belgicka a denná produkcia dosiahla až 1 000 000 nábojov.

Maximálna produkcia bola zaznamenaná v rokoch prvej svetovej vojny. Vedenie závodu urobilo aj opatrenia zamerané na premiestnenie, presnejšie na rozptýlenie výroby mimo Bratislavy, okrem iného aj do Košíc. Bolo pripravených niekoľko ďalších výrobní, a zaujímavé boli aj prípravné práce na opätovné použitie vystrelených nábojnic. V tom čase to bola dôležitá fabrika a jej zánik bol v podstate logickým vývojom udalostí neskorších rokov. Dnes už Patrónku pripomína len názov lokality na Lamačskej ceste.

Ešte pred rozpadom c. a k. monarchie vznikla k 1. januáru 1918 z Rothovej bratislavskej továrne akciová spoločnosť **Pressburger G. Roth A.G.** (Bratislavská J. Roth akciová spoločnosť), ktorá bola po vzniku ČSR nostrifikovaná a premenovaná na **Bratislavská J. Roth, a.s.** Na nostrifikácii v roku 1922 sa podieľala pražská Živnobanka a malá slovenská kapitálová skupina, ale značná časť podielu zostala aj naďalej v rukách pôvodných viedenských majiteľov. Až v roku 1928 získala majoritu Zbrojovka Brno, ktorá premenovala fabriku na **Česko-slovenské muničné a kovorobné závody úč. spol. Bratislava**. Bolo samozrejmosťou, že do

vedenia závodu bolo dosadené aj nové vedenie. Úplná fúzia a priame pričlenenie ku koncernu ZB (Zbrojovka Brno) sa uskutočnilo 10. decembra 1934. Výroba munície však nezostala v Bratislave, ale bola prevedená do nového závodu v Považskej Bystrici. Tým bola ukončená výroba munície v Bratislave. Tento presun mal aj svoje strategické zdôvodnenie v rokoch zvyšujúceho sa medzinárodného napätia. Ale snaha o zlikvidovanie výroby munície v Bratislave bola zaznamenaná už v roku 1918, krátko po vzniku ČSR. Bol silný tlak na preloženie výroby munície do Trenčína, v rámci deindustrializácie Bratislavy. Spočiatku táto snaha nebola úspešná, až ďalšími akciami bola Patrónka zlikvidovaná.

Z bohatého sortimentu tu uvádzame len najvýznamnejšie druhy munície, ktoré Patrónka vyrábala. Munícia určená pre vojsko a políciu:

Revolverové a pištoľové náboje: 6,35 mm Browning, 7,63 mm Mauser, 7,65 mm Parabelum, 7,65 mm Poth-Sauer, 7,65 mm Browning, 8,2 mm Roth Krnka, 9 mm Browning krátky, 9 mm Steyr, 5,6 mm Morris, 5,6 mm Velo-Dog, 8 mm Gasser, 7,62 mm Ruský Nagant a.320,.380,.450.

Puškové náboje vojenské: 7,92x57 Mauser, 8,2 mm Mannlicher vz. 93, 6,5 mm Mannlicher, 7 mm Mauser, 7,65 mm Mauser, 6,5 mm Arisaka.

Gulové náboje pre poľovníkov: Mannlicher-Schönnauer 6,5x54, 8x56, 9x56, 9,5x57, 6,5x50, Arisaka 7x57, Mauser 7x57R, 7,65x53, Peterlongo 8x57J, 8x60, 8x71, Vierling 8x57 J, 8x57JR, 8x60R, 9,4x60, 5,6xR, Mannlicher 6,5x41R, 6,5x53R, Tesching 6,8x28R, Mannlicher.360/8x57R, 8,15x46R, 8,2x50R, Werndl 10.8x32R, (.44-40 WCF), 11,15x36R, Kropatschek-Heissig 11,2x51R a 8x58R SSC,.360/8x72R, 8,2x72R, 9,1x40R,.360/9,3x57R,.360/9,3x72R,.360/9,3x82R, 400/10x60R, 450/11,6x60R,.450/11,6x65R,.500/12,7x60R

Pre úplnosť danej problematiky: v Lučenci v roku 1902 bola založená továreň na výrobu brokov, prvá svojho druhu na našom území, ktorá od roku 1907 dodávala aj tzv. šrapnely pre c. a k. delostrelectvo. V tejto fabrike sa vyrábalo aj zákopové delo vz. 15 kalibru 37 mm, konštrukcie Škoda Plzeň. A druhá Patrónka, ako štátny podnik na výrobu pechotného streliwa, vznikla v Komárne v roku 1906. V tejto fabrike pracovalo v priemere asi 200 osôb, prevažne žien. Tieto výrobné kapacity sa po roku 1918 postupne likvidovali pre ich nevhodné umiestnenie v pohraničnej oblasti.

ČS. ZBROJOVKA a. s. BRNO závod POVAŽSKÁ BYSTRICA

Pobočka viedenského arzenálu bola postavená v Brne v rokoch 1916 až 1918, ktorú koncom roka 1918 prevzal čs. štát, ako čs. štátnu zbrojovku. Závod v roku 1924 prevzala novo-založená Československá zbrojovka, úč. spol. so 75 % podielom štátu. Nová zbrojovka sa postupne rozrástla na zbrojársky koncern. Spočiatku sa fabrika venovala oprave niekoľkých typov pechotných zbraní, ktoré sa nachádzali v rôznom stave v skladoch armády. V rámci modernizácie výzbroje čs. armády bola zavedená licenčná výroba pušiek a bodákov Mauser 1898 ako vz. 24 a o niečo neskôr aj výroba ľahkých guľometov vz. 26 a ťažkých guľometov vz. 35 a vz. 37. Všetky tieto zbrane mali zhodný kaliber 7,92 mm a v podstate sa používalo aj rovnaké streliwo. Značná časť výroby bola exportovaná do mnohých krajín sveta, často aj formou licencií. Okrem tzv. vojenského programu sa vyrábala aj civilná technika, mimo iného aj osobné automobily, vrtáky atď. Všetky výrobky Zbrojovky Brno sa vyznačovali prvotriednou kvalitou použitého materiálu a dielenského spracovania.

Čs. armáda zdedila po c. a k. armáde pušky typu Mannlicher 1895 kalibru 8 mm, ktoré mali niektoré charakteristiky horšie, ako nemecké Mauser 1898 kalibru 7,92 mm. Preto bo-

la zakúpená licencia na opakovačku a bodák Mauser. Výroba sa otvorila v **Zbrojovke Brno (ZB)** a prezbrojenie čs. armády novou puškou vz. 24 sa začalo v roku 1926. Zbrane vyrobené v Brne sú všeobecne hodnotené ako najkvalitnejšie výrobky opakovačky typu Mauser 1898 v celosvetovom meradle. Zmluvou z roku 1928 si vtedajšie MNO ČSR zaistilo u výrobcu podstatné zvýšenie kapacity výroby, z čoho vyplynula povinnosť **ZB** postaviť nový závod na výrobu pušiek a bodákov vz. 24 v Považskej Bystrici, s dennou kapacitou 400 pušiek a bodákov vz. 24. V Brne zostala zachovaná kapacita 800 jednotiek.

Dôvodov na výstavbu nového závodu v Považskej Bystrici bolo niekoľko. V prvých rokoch existencie ČSR pechotné strelivo pre armádu dodávala **Patrónka**, na ktorú sa dňa 15. marca 1928 obrátilo MNO s požiadavkou preložiť tovareň na výrobu munície zo strategických dôvodov do vnútrozemia. V tom istom čase uvažovala aj **ZB** o rozšírení programu výroby pechotnej munície výstavbou nového muničného závodu. Tento zámer sa zmenil a bolo rozhodnuté vstúpiť do rokovania s firmou **Bratislavská J. Roth a. s.** o odkúpení podniku, pretože tento závod mal vo výrobe pechotnej munície už tradíciu a jeho zamestnanci boli na vysokej odbornej úrovni. Na základe dohody kúpila **ZB** dňa 22. marca 1928 z 12 000 akcií firmy **Roth** najprv 9 000 akcií (jedna akcia mala hodnotu 1 300 Kč) a zároveň získala aj predkupné právo na ďalších 500 akcií, ktoré boli v súkromnom vlastníctve dvoch riaditeľov podniku.

ZB uvažovala od samého začiatku presťahovať **Patrónku** do Trenčína a časť výroby do Lednických Rovní, ale napokon bolo rozhodnuté vybudovať nový závod v Považskej Bystrici na ľavom brehu Váhu, na pozemku Sihoť. Aby sa získal pozemok, bolo potrebné odkúpiť Orlovské panstvo, ktoré pozostávalo z 1 000 ha lesa a 170 ha ornej pôdy. Majiteľom tohto panstva bol poľský gróf Baworovský, s ktorým o zakúpení pozemkov rokoval generálny riaditeľ **ZB** Ing. Klementin Růžička. Kúpna zmluva bola uzavretá 2. augusta 1928, podľa ktorej **ZB** odkúpila panstvo Orlové s príslušnými pozemkami za viac ako 8 mil. Kč. Generálnemu riaditeľovi Ing. K. Růžičkovi, ktorý kúpu s grófom Baworovským vyjednával, sa **ZB** odmenila tým, že mu dňa 8. júna 1929 odpredala kaštieľ v Orlovom s pozemkami nachádzajúcimi sa na pravom brehu Váhu, za 1,2 mil. Kč.

Majiteľom pozemkov sa stala **ZB**, ale výstavbu nového závodu od roku 1928 vykonávala firma **Roth** (od roku 1929 **Československé muničné a kovorobné závody, úč. spol. Bratislava**). Projekt závodu bol schválený 8. decembra 1928 a stavba bola zadaná firme Ing. Alojz Novák. Súčasne so začatím výstavby nového závodu sa vo Švajčiarsku a v Nemecku zisťovali možnosti nákupu špeciálnych strojov, a výsledkom bola uzatvorená zmluva so švajčiarskou firmou na dodávku špeciálnych strojov v hodnote 923 035.- švajčiarskych frankov. Prvý výkop bol urobený 24. júna 1929 a 7. júla 1929 sa vykonalo slávnostné položenie základného kameňa. Tento sa nachádza pod ľavým rohom západného múru starej správnej budovy.

Prvá etapa výstavby závodu v rokoch 1929 až 1931 bola otvorená stavbou správnej budovy, neskoršej valcovne, navázal sa a rovnal terén, budovala sa cesta a železničná vlečka do závodu. Stavali sa komíny 50 a 60-metrové. Celková rozloha pozemkov závodu v roku 1929 bola 299 805 m², z toho v roku 1931 bolo zastavaných 11 496 m². Vďaka dostatku pomerne lacnej pracovnej sily sa podarilo prvú etapu výstavby závodu ukončiť za dva roky a päť mesiacov. V roku 1931 bola spustená výroba vo valcovni, zlievarni a lisovni. Všetky tri výroby boli v objekte neskoršej lisovne. Prvý mosadzný materiál bol odliaty 20. júna 1931.

Druhá etapa výstavby prebiehala v rokoch 1932 až 1939. Ešte pred ukončením prvej etapy výstavby sa začala výstavba kapslovky, ktorá bola daná do prevádzky v roku 1932. V rokoch 1933 a 1934 bol postavený objekt zlievarne a závodné garáže. V rokoch 1934 a 1935 sa stavali muničné objekty a objekt na výrobu pušiek vz. 24. V rokoch 1933 a 1934 bol pre-

sunutý výrobný program **Patrónky** z Bratislavy do Považskej Bystrice, s následným zavedením výroby špeciálnej munície. V roku 1935 bol obnovený strojový park a doplnený o stroje na výrobu pomôcok, nástrojov, a bola zriadená opravárenská dielňa strojov. S rastom výroby bolo potrebné rozšíriť závod o ďalšie pozemky, takže v roku 1935 už rozloha fabriky dosiahla takmer 1 km² a zastavená plocha predstavovala už 69 000 m². Okrem zbrojnej výroby sa zabezpečovala aj výroba polotovarov zo zliatin medi a hliníku valcovaním a lisovaním. Ešte je potrebné poznamenať, že plán dokončenia puškárne v roku 1934 sa nepodarilo splniť a prvé pušky vz. 24 začal závod dodávať až v auguste 1936. Plánovaný plný výkon výroby sa dosiahol až v roku 1937. Denná výroba v tej dobe predstavovala viac ako 1 mil. kusov pechotnej munície, 2 500 kusov mosadzných delostreleckých nábojníc, ďalej pušky a bodáky vz. 24 a podstavce pre ťažké guľomety vz. 37. Výstavbou nového závodu v Považskej Bystrici sa v **ZB** skompletizoval výrobný program pechotných zbraní a munície. Výrobu dennej produkcie streliva sa podarilo v tesne predvojnových mesiacoch ustáliť v Považskej Bystrici na úrovni 1,5 mil. kusov puškového streliva vz. 24 kalibru 7,92 mm. Plánovala sa ešte výstavba ďalšieho muničného závodu v Ilave, ale pre spád udalostí zostala nová fabrika len v plánoch.

Ešte stojí za zmienku skutočnosť, že výrobky **ZB** od roku 1922 smerovali z väčšej časti na export do celého sveta. Boli to štáty tak v Európe, ako v Južnej Amerike, v Afrike, na Blízkom aj Ďalekom východe. Tieto výrobky boli povestné kvalitou výroby a požitého materiálu. Napríklad u pušky vz. 24 a ľahkého guľometu bola udávaná životnosť minimálne 20-tisíc výstrelov. A tieto výrobky sa dodávali aj z Považskej Bystrice.

Výstavba závodu a začatie výroby sa uskutočnili pod názvom **Československé muničné a kovorobné závody, účastinárska spoločnosť Považská Bystrica**. V roku 1934 – zlúčením Československých muničných a kovorobných závodov s Československou zbrojovkou Brno – mal závod v Považskej Bystrici názov **Československá zbrojovka závod II Považská Bystrica**.

Vývoj zamestnanosti v rokoch 1931 až 1939

<u>Rok</u>	<u>Počet pracovníkov</u>
1931	298
1932	348
1933	423
1934	572
1935	1 950
1936	2 411
1937	6 975
1938	6 112
1939	6 142

Od roku 1937 bol zákaz donášania a distribúcie tlače – denníkov a týždenníkov do závodu s odôvodnením, aby sa zabránilo prenikaniu nevhodnej tlače. V tom istom roku bol vydaný aj zákaz štrajkov.

VOJNOVÉ ROKY 1939 AŽ 1945

V roku 1938 bol závod zaradený do zoznamu podnikov, dôležitých na obranu republiky. Závod pôvodne budovaný na obranu vlasti, napokon dodával pechotnú muníciu a zbrane Nemecku.

Dňa 23. marca 1939 o 13,35 h závod obsadilo nemecké vojsko, ktoré v krátkom čase odviezlo vyrobenú muníciu v hodnote 20 mil. Kč. Následne bol závod začlenený do koncernu **Hermann Göring Werke**. Koncern si určil pre závod v Považskej Bystrici svojho poverenika na kontrolu vojnového hospodárstva, ktorý rozhodoval o všetkom, čo sa vo fabrike robilo. Závod bol pre nemecký zbrojný priemysel dôležitou základňou, preto bola snaha čo najviac využiť kapacity a výrobné možnosti. V roku 1940 bol dostavaný objekt 44 na kontrolu výrobkov a v zlievarni ľahkých a farebných kovov bola postavená druhá hala a inštalovaná druhá pec. V roku 1943 bola postavená tretia hala a tretia pec na liatie pod tlakom V puškárni sa v rokoch 1941 až 1945 vyrábali pušky P 18 (K 98). Zaujímavá je životnosť týchto karabín, udávaná hodnotou približne 50 000 výstrelov. (Tento údaj sa zdá byť nadsadený. Pravdepodobnejší je údaj 20 000 výstrelov.) Len v roku 1944 bolo v Považskej Bystrici vyrobených 314 000 týchto karabín. (V priemere 26 166 kusov mesačne.) Okrem toho sa vo vojnových rokoch vyrobilo veľké množstvo rôznej pechotnej munície, delostreleckých nábojníč (hlavne pre závod v Dubnici nad Váhom) a iného vojenského materiálu.

VÝVOJ ZAMESTNANOSTI V ROKOCH 1940 AŽ 1944

<u>Rok</u>	<u>Počet pracovníkov</u>
1940	6 823
1941	7 741
1942	7 821
1943	9 741
1944	11 176

POVOJNOVÉ ROKY

Považská Bystrica bola oslobodená 30. apríla 1945. Závod bol v zmysle vyhlášky Ministerstva priemyslu č. 213 znárodnený a k 1. januáru 1946 bol zo závodu vytvorený samostatný národný podnik. Jeho ustanovenie koncipovala zakladacia listina ministerstva priemyslu ČSR číslo IV/4- 158 307/46 zo dňa 7. marca 1946 a jej dodatkov číslo NP/I - 355021/1947. Podľa tejto zakladacej listiny a uvedenej vyhlášky dostal podnik názov **POVAŽSKÉ STROJÁRNE národný podnik POVAŽSKÁ BYSTRICA**. Dňom 1. januára 1946 boli k Považským Strojárňam pričlenené závody v Starej Turej, Myjave a v Prahe. V roku 1948 bol pričlenený ešte závod **Göertz** Bratislava (výroba kovových hadíc) a niektoré ďalšie závody v Čechách a na Slovensku. K 1. januáru 1950 boli potom tieto závody odčlenené a podnik v Považskej Bystrici sa stal samostatným podnikom, bez pobočných závodov.

V roku 1953 bol výrobný program závodu s prihliadnutím na zmenenú situáciu ustálený

na výrobu jednostopých ľahkých motocyklov, valivých ložísk, obrábacích strojov, hutných polotovarov a špeciálnu výrobu. Podrobnejší popis tejto výroby by bol možno tiež zaujímavý, ale to je už mimo rámec zvolenej témy.

Len na upresnenie. Pechotná a športová munícia sa vyrábala v Považskej Bystrici do roku 1955, keď bola presunutá do iného závodu. A v rokoch 1951 až 1955 v spolupráci s podnikom **Závody přesného strojírenství Uherský Brod n. p.** sa zabezpečovala výroba samončinnej opakovačky vz. 52. Tým vlastne končí špeciálna výroba v Považskej Bystrici. V rámci reorganizácie bola k 1. aprílu 1958 z národných podnikov **Považské strojárne** a **Vihorlat Snina**, ku ktorým bol k 1. januáru 1959 pričlenený závod **Praha – Holešovice**, vytvorená výrobná-hospodárska jednotka, v ktorej **Považské strojárne** mali funkciu nadriadeného podniku. Od 1. júla 1965 bol podnik začlenený do výrobná-hospodárskej jednotky **Závody na výrobu ložísk (ZVL)** so sídlom v Považskej Bystrici. Od 1. januára 1981 sa podnik stal súčasťou koncernu ZVL s názvom **ZVL Považské strojárne Klementa Gottwalda, koncernový podnik Považská Bystrica**. Ešte si poznamenajme, že k 1. júlu 1988 sa koncern ZVL reorganizoval na štátny podnik a neskôr na **Považské strojárne POVZBROJ a. s.** Ale to je už najnovšia história podniku.

Ešte stručne k tzv. civilnej výrobe. Po útlme špeciálnej výroby sa rozbehla výroba malých motocyklov a skútrov, valivých ložísk, obrábacích strojov, detských kočíkov, od roku 1948 sa dodávali hutnícke polotovary, mliekárenske kanvy atď. Zo špeciálnej výroby zostali vo výrobnom programe len delostrelecké nábojnice, výroba loveckého streliva a 9 mm pištoľového streliva Luger. Bola snaha zaviesť výrobu 9 mm pištole, leteckého – prúdových motorov, ale bez podstatného úspechu.

Riaditelia podniku v rokoch 1931 až 2000

Ing. Alojz Sosnár	1931 – 1937
Ing. Jaroslav Kubík	1937 – 1949
Ladislav Černušák	1949 – 1951
Jozef Valach	1951 – 1953
Anton Beňačka	1953 – 1959
Miroslav Horníček	1959 – 1967
Ing. Miroslav Janza	1967 – 1976
Ing. Ladislav Sklenár, CSc.	1976 – 1978
Ing. Dušan Zajac, CSc.	1979 – 1988
Ing. Miloš Kraus	1988 – 1990
Ing. Jaroslav Lepiš	1990 – 1992
Ing. Jaroslav Harvánek	1992 – 1994
Ing. Afréd Richter	1994 – 1996
Ing. Igor Gubala	1996 – 2000